

Миленко Пауновић, *DIVINA TRAGOEDIA*. Критичко нотно издање.
 Уредница Биљана Милановић.
 Београд: Музиколошки институт САНУ, 2023.

Деценију и по након објављивања прве симфоније Миленка Пауновића издата је прва музичка драма овог композитора: *Divina tragoedia*. Обе партитуре приредила је музиколог др Биљана Милановић, виша научна сарадница Музиколошког института САНУ. Стављајући маргинализоване композиторе у свој музиколошки фокус, Б. Милановић континуирано ради на њиховој афирмацији и видно доприноси редефинисању канона српске уметничке музике. Ако се репозиционирање Миленка Пауновића може сматрати већ извршеним у српској музикологији, оно је у српској музичкој култури тек отпочело с нотним издањима као предусловом за репертоарску актуелизацију симфонијских и музичкосценских дела овог особеног раног модернисте.

Уопштено говорећи, домаћих нотних издања још увек је врло мало. Подстицаји на истраживачке напоре усмерене ка објављивању капиталних дела српске музике стижу с различитих страна, али су више стихијски него системски. Изузетак је Награда „Стана Ђурић Клајн“, која се додељује и за примењену музикологију. Прошле 2024. године ову награду Музиколошког друштва Србије добила је управо др Биљана Милановић, уредница, приређивач и ауторка уводне студије издања музичке драме *Divina tragoedia*. За овај успех заслужни су и редактор нотног рукописа и нотограф др ум. Лазар Ђорђевић, затим др Милош Браловић, који је заједно са уредницом био редактор нотног преписа, те преводилац Војислав Стојановић, др Ивана Медић у својству лекторке за енглески текст, Александра Капор задужена за дизајн и прелом, др Мелита Милин и др ум. Иван Марковић као рецензенти. Овај издавачки подухват Музиколошког института подржали су Фонд за науку Републике Србије, Секретаријат за културу града Београда и Фонд за културна давања Сокоја.

Према свим релевантним показатељима, Пауновићева *Divina tragoedia* добила је овом приликом своје референтно критичко издање. Чине га предговор, драма, музичка драма и низ прилога. Предговор уреднице састоји се од увода, осврта на композиторову биографију и стваралаштво, аналитичко-интерпретативног тумачења дела *Divina tragoedia* и напомена о редакторском раду. У уводном сегменту указано је на Пауновићеву скрајнутост у односу на генерацију Коњовић–Милојевић–Христић. Историјски значај *Божанске џираџије* истакнут је у светлу чињенице да је реч о најранијем примеру музичке драме у српској музици, насталом на почетку XX века.

Као полазишта у припреми издања наведени су рукописна партитура и клавирски извод (1912), као и два издања драме *Divina tragoedia* (1911; 1921), који су послужили као либрето истоимене музичке драме.

Биографија композитора ограничена је на основне податке о месту рођења, општем и музичком образовању и професионалном ангажману у периодима пре и после Првог светског рата. Пауновићево музичко и књижевно дело жанровски је разврсно. Утврђена је запретеност Пауновићевих поетичких и естетичких чворишта у ничеански постављене односе субјекта и света, љубави и морала, нагона и разума. Интертекстуалне везе лоциране су у Пауновићевој склоности ка Вагнеровој идеји о регенеративној функцији уметности и антиметафизичком ставу Рихарда Штрауса.

Сегмент о *Божанској ѿраџеији* посвећен је Пауновићевој уметничко-гностичкој интерпретацији Христовог васкрсења и детаљнијем разлучивању Вагнеровог, Штраусовог, Малеровог и Брукнеровог утицаја на обликовање композиторовог музичког језика. Структура Пауновићеве прве музичке драме размотрена је у перспективи сазнања да у свакој од три слике доминирају монолози остварени као замишљени дијалози са Исусом Христом. Ликови су осветљени у складу с њиховим драматуршким функцијама. Лик Марије Магдалене једини је женски, али уједно и главни лик. Мушки ликови су споредни, јер нису равноправни с Маријом у покретању светскоисторијске драме рађања хришћанства из мита о Исусовом васкрсењу. Музичка карактеризација драмске радње ослоњена је на петнаест лајтмотива, од којих су најпрепознатљивији везани за Марију, Христа, васкрсење и љубав.

Завршни део предговора посвећен је редакторском раду. Нечиткост аутографа и композиторова недоследност у записивању појединих деоница поменути су као главни изазови. Све измене и додаци детаљно су наведени. Критеријум практичности определио је редакторе да користе стандардне штимове, бас-трубу замене тромбоном, деонице тромбона и фагота раздвоје у два линијска система, дуге трилере замене тремолом и поједине двоструко повишене и снижене тонове енхармонски презначе. Сазнајемо и да су ознаке за темпо преузете из клавирског извода или додате, да су прецизирања извршена у секундарним параметрима израза, првенствено динамици и артикулацији, као и да је реконструкција нечитких делова обављена у односу на музички контекст.

Драмски текст *Божанске ѿраџеије* објављен је уз одређене корекције. Његовим читањем закључује се да је модерна тематика Пауновићеве драме смештена у традиционалан оквир јединства радње, времена и места. Радња се одвија у Јерусалиму, у ноћи Христовог ускрснућа и наредног јутра. Развијена је у три слике. У првој се одвија крађа Исусовог тела на подстицај Марије Магдалене. Помоћ јој пружају Антон, Рибар и Исак. Римски часник Антон чувар је Христовог гроба и непосредни извршилац крађе. Рибар украдено Исусово тело превози бродом, а Исак копа гроб на новом месту и једини не зна у чему учествује. Марија у свом монологу евоцира сећање на духовну и телесну блискост са Исусом. Занесен Маријином лепотом, Исак одбија да је напусти након завршеног посла. Присуствује њеном сусрету са Антоном и

сазнаје да му је она обећала љубав као противуслугу, али да не може да испуни обећање. Антон у бесу покушава да убије Марију, али Исак убија њега. Друга слика доноси откриће празног Христовог гроба као сведочанство васкрсења. Непосредан сведок је Војник, који у разговору са Исаком открива да је претходне ноћи видео анђела у Маријином обличју. Војник остаје постојан у вери и исповеда је у свом монологу, али Исак наслућује тајну. Апостоли Петар и Јован обавештавају узнемирену Марију о Христовом васкрсењу. У трећој слици заљубљени Исак суочава Марију са својом спознајом. Опхрван тежином те спознаје, својим ранијим насилним чином и безнадном љубави према Марији, Исак себи одузима живот. Завршни Маријин монолог доноси олакшање због сачуване тајне и прихватање боготворне улоге.

Нотни текст музичке драме заузима највећи део издања. Партитура за оркестар и гласове састоји се од деоница оркестара *a quattro*, седам вокалних солиста (Марија, Војник, Исак, Петар, Јован, Антон и Рибар) и хора. Груписање деоница усклађено је са стандардом према којем линијске системе деле инструменти исте тонске боје. Алтернативно решење могло је да прати логику усаглашене дистрибуције музичког материјала у регистарски сродним деоницама. По тој логици било би могуће спојити деонице басетхорна и бас-кларинета, односно бас-тромбона и тубе. Но, како је Пауновићев третман оркестра заснован на сегментима богато диференцираног камерног звука с ретким *tutti* местима, стандардни приступ у груписању деоница чини се оправданим.

Прелом нотног текста изведен је врло осмишљено. Број тактова по страници прилагођен је трајању музичких ситуација омеђених променама такта или метра. Партитурних ознака нема, али оне су неопходне само ако недостају бројеви тактова, што овде није случај. Уз деонице гласа стоје одређења сценског покрета и геста, исписана у заградама. Тешко је проценити да ли је требало испод потписаног текста на српском додати и енглеску верзију с пратећим мелодијско-ритмичким адаптацијама. Тиме би издање у целини било двојезично, али би се ушло у простор арбитрарних модификација вокалних деоница базираних на принципу декламативно-ариозног интензивирања говорних флексија српског језика. Укупно узевши, партитура је редигована и дизајнирана вешто, са осећајем за композициони стил заснован на техници лајтмотива, монолошко-дијалашкој структури музичкодрамског тока и разноврсној диференцијацији звука у симфонизованом музичком ткиву.

Визуелној пријемчивости овог узорног издања, резултата зналачког и посвећеног рада, доприносе и следећи додаци: портрет Миленка Пауновића који је насликао Војислав Трифуновић (1921), прва страница рукописне партитуре, прва страница рукописа клавирског извода, те насловна и последња страница првог издања драме *Divina tragoedia*.

Немања Н. Совић
Универзитет у Новом Саду
Академија уметности
Катедра за музикологију и етномузикологију
nemanja.sovtic@gmail.com